

УДК 87'373

О. В. МИНЕНКО, Я. С. ШИСАРЕНКО

A. V. MINENKO, Y. S. SNISARENKO

O. V. MINENKO, Y. S. SNISARENKO

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Черкасский институт пожарной безопасности имени Героев Чернобыля

Национального университета гражданской защиты Украины

Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chornobyl Heroes of National

University of Civil Protection of Ukraine

**ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИХ
ОСОБЛИВОСТЕЙ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ “ПОЛІТИЧНА
ДІЯЛЬНІСТЬ” У СКЛАДІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ
УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ
ИССЛЕДОВАНИЕ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИХ
ОСОБЕННОСТЕЙ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКОГО ПОЛЯ
“ПОЛИТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ” В СОСТАВЕ ОБЩЕСТВЕННО-
ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКИ УКРАИНСКОГО И АНГЛИЙСКОГО
ЯЗЫКОВ
THE RESEARCH OF THE STRUCTURAL AND SEMANTIC
PECULIARITIES OF THE LEXICAL-SEMANTIC FIELD “POLITICAL
ACTIVITY” WITHIN SOCIO-POLITICAL LEXIS OF THE UKRAINIAN
AND ENGLISH LANGUAGES**

У статті проведено дослідження семантики лексичних одиниць неспоріднених мов. Проблеми вивчення лексичного рівня споріднених і неспоріднених мов викликають особливий інтерес, оскільки в лексиці найбільш яскраво відображена специфіка національних мовних систем. Дослідження спільних та відмінних структурно-семантичних рис дає можливість розкрити своєрідність рідної мови й культури на фоні контактування мов. Предметом аналізу є лексеми суспільно-політичного значення в українській та англійській мовах. Дослідження суспільно-політичної лексики становить значний інтерес для лінгвістики, оскільки вона відображає одну з важливих для сучасного суспільства сфер життя – політичну. Вивчення такої активної лексичної категорії, як суспільно-політична лексика, сприяє розумінню мовних явищ, зумовлених еволюцією семантики лексичних одиниць. Суспільно-політична лексика характеризується розмитістю своїх меж, тематичною дисперсією та широтою сфери вживання. З метою систематизації мовного матеріалу, було виокремлено лексико-семантичне поле досліджуваних лексичних одиниць – “Політична діяльність”,

у межах якого здійснено аналіз динамічних процесів у суспільно-політичній лексиці в їх кореляції з чинниками соціального характеру. Особливістю лексико-семантичного поля є те, що воно виділяється на основі логічного членування широкого поняття, але разом з тим являє собою власне мовне членування уявлень людини про об'єктивну дійсність. У результаті проведеного дослідження структурно-семантичних особливостей лексико-семантичного поля “Політична діяльність” було виявлено, що в англійській мові воно представлене більшою кількістю лексичних одиниць. Таку перевагу можна пояснити тим, що політична система Великобританії є стабільнішою порівняно з Україною. Наявність у лексичному складі англійської мови більшої кількості запозичених лексичних одиниць політичного значення пояснюється тим, що Великобританія має ширші економічні та політичні контакти з іншими країнами світу, ніж Україна.

Ключові слова: *суспільно-політична лексика, політична діяльність, лексико-семантичне поле, мікрополе, лексико-семантична група, лексема.*

В статті проведено дослідження семантики лексических одиниць неродствених мов. Проблеми вивчення лексического рівня родствених і неродствених мов викликають особливий інтерес, оскільки в лексиці найбільш яскраво відображена специфіка національних мовних систем. Дослідження загальних і відмінних структурно-семантичних особливостей дає можливість розкрити своєобразие рідної мови і культури на фоні мовних контактів. Предметом аналізу є лексеми суспільно-політичного значення в українській і англійській мовах. Дослідження суспільно-політичної лексики представляє значущий інтерес для лінгвістики, оскільки вона відображає одну з важливих для сучасного суспільства сфер життя – політичну. Вивчення такої активної лексическої категорії, як суспільно-політична лексика, сприяє розумінню мовних явищ, обумовлених еволюцією семантики лексических одиниць. Суспільно-політична лексика характеризується розмитістю своїх меж, тематическою дисперсією і широтою сфери застосування. З метою систематизації мовного матеріалу, було виділено лексико-семантичне поле досліджуваних одиниць – “Політична діяльність”, в межах якого проведено аналіз динамічних процесів в суспільно-політичній лексиці в їх кореляції з факторами соціального характеру. Особливістю лексико-семантичного поля є те, що воно виділяється на основі логічного членування широкого поняття, але разом з тим представляє собою власне мовне членування уявлень людини про об'єктивну дійсність. В результаті проведеного дослідження структурно-семантичних особливостей лексико-семантичного поля “Політична діяльність”, стало відомо, що в англійській мові воно представлено більшою кількістю лексических одиниць. Таке перевагу можна пояснити тим, що політична система Великобританії є більш стабільною порівняно з Україною. Наявність в лексическому складі англійської мови більшої кількості запозичених лексических одиниць політичного значення пояснюється тим, що Великобританія має ширші економічні і політичні контакти з іншими країнами світу, ніж Україна.

Ключевые слова: *суспільно-політична лексика, політична діяльність, лексико-семантичне поле, мікрополе, лексико-семантична група, лексема.*

The article deals with the semantics of lexical units of unrelated languages. Problems of studying the lexical level of related and unrelated languages are of particular interest, since the specificity of the national language systems is the most clearly reflected in the lexis. The study of common and different structural semantic features makes it possible to disclose the peculiarity of the native language and culture on the background of language contacts. The studied language systems belong to different types, and the comparison of languages of different types without regard to their genetic links is the greatest value for any research, since it contributes significantly to the correct understanding of the significance of the analyzed speech phenomena. The subject of the analysis is lexemes of socio-political meaning in the Ukrainian and English languages. The study of socio-political lexis is of considerable interest to linguistics, because it reflects one of the most important spheres of life of modern society – political. The study of such an active lexical category as socio-political lexis, contributes to the understanding of language phenomena, due to the evolution of the semantics of lexical units. Socio-political lexis is characterized by blurring of its boundaries, semantic dispersion and sphere of usage. In order to systematize the linguistic material, the lexical-semantic field of the studied lexical units was identified – “Political activity”, within which an analysis of the dynamic processes in the socio-political lexis was carried out in their correlation with the factors of a social nature. The peculiarity of the lexical-semantic field is that it is allocated on the basis of the logical division of the broad concept, but at the same time it is the actual linguistic division of the man's representations of

objective reality. The field approach to the organization of the vocabulary is one of the main principles of systematization of linguistic phenomena, through which the relationship, interdependence and hierarchy of linguistic units are revealed. This makes it possible to study not separate lexemes, but systems of lexical units and the reflection of their semantic links. Lexical-semantic fields are highly organized and intergrated conceptual spheres, elements of which are mutually delimiting one another, and their importance derives from the system as a whole. Each field analyzes the scope of experience, concrete or abstract; divided and classified in a unique way, reflecting a scale of values of society and a special vision of the world.

As a result of the study of structural-semantic features of the lexical-semantic field “Political activity”, it became known that in English it is represented by larger number of lexical units. This advantage can be explained by the greater stability of the British political system in comparison with the Ukrainian. The presence in the lexical vocabulary of the English language of a greater number of borrowed lexical units with political meaning can be explained by the fact that Great Britain has more economic and political contacts with other countries of the world than Ukraine.

Key words: *socio-political lexis, political activity, lexical-semantic field, microfield, lexical-semantic group, lexeme.*

Постановка проблеми. Дослідження лексичного рівня споріднених і неспоріднених мов викликають особливий інтерес серед мовознавців, оскільки саме в лексиці найбільш яскраво відображена специфіка національних мовних систем. Вивчення спільних та відмінних структурно-семантичних особливостей дозволяє розкрити своєрідність рідної мови на фоні мовних контактів. Дослідження суспільно-політичної лексики на фоні контактування двох неспоріднених української та англійської мов, дає змогу зіставити етнічні світогляди України та Великобританії на фоні процесів глобалізації, демократизації та євроінтеграції.

Аналіз останніх досліджень. Вивчення суспільно-політичної лексики – складне та відповідальне завдання. Багато мовознавців досліджували різні проблеми поняття “суспільно-політична лексика”. Так, наприклад, І. Холявко досліджувала функціонування суспільно-політичної лексики у пресі 90-х років ХХ ст. Науковець наголошувала на тому, що суспільно-політична лексика є неоднорідною за складом макроструктурою одиниць різного походження, які спрямовані ідеологічно та спеціалізовані лексично, семантично і фразеологічно для вираження понять із галузі суспільного, політичного, соціального, морально-етичного життя соціуму [7, с. 6 – 7]. У науковому дослідженні, де описано відображення суспільно-політичних змін у лексиці російської та корейської мов, Лі Йонг Хі визначив суспільно-політичну лексику як частину лексичної системи мови, в якій найбільш наочно виражені соціальна структура суспільства, світогляд носіїв мови, способи організації суспільного життя

країни, у якій функціонує мова, а також інших країн. Науковець наголошує на тому, що розвиток та функціонування цієї підсистеми мови іноді прямо, а частіше опосередковано виражають широкий спектр суспільних процесів [2, с. 4]. У свою чергу С. Маник, досліджуючи суспільно-політичну термінологію, вказувала на те, що вона є загальновідомою, загальнозрозумілою, оскільки відображає процеси та явища минулого та теперішнього. На думку науковця суспільно-політична лексика не являє собою ізольовану систему. Для неї характерні особливості, які властиві іншим розрядам лексики, саме тому науковець виступає проти включення термінів до складу суспільно-політичної лексики [3, с. 123]. При вивченні суспільно-політичної лексики увага лінгвістів концентрується на проблемах її становлення та збагачення в певний історичний період.

Мета статті – розглянути системно-структурну організацію лексико-семантичного поля “Політична діяльність” у складі суспільно-політичної лексики української та англійської мов та охарактеризувати складові компоненти цього лексико-семантичного поля.

Виклад основного матеріалу. Для дослідження суспільно-політичної лексики принципово важливим є визнання структурного характеру організації лексики. Суспільно-політична лексика, структуруючись за семантичним критерієм, поділяється на лексико-семантичні поля. Кількість полів може бути різною, залежно від того, як розглядати суспільно-політичну лексику – у ширшому чи вужчому розумінні. Для проведення дослідження системної організації суспільно-політичної лексики української та англійської мов, було виокремлено лексико-семантичне поле “Політична діяльність”.

Наразі логічно було б зупинитися на визначенні самого явища *політика*. Існує безліч дефініцій даного поняття. Розглянемо деякі з них: *політика* – це діяльність людей, спрямована на управління людьми, скерування їх на здійснення тих чи інших цілей; діяльність керівних структур з метою гармонізації (узгодження) протилежних інтересів різних людей, соціальних спільнот, організацій посередництвом влади [5, 47-48].

Політика – “державні та суспільні справи, сфера діяльності, пов’язана з відношеннями між класами, націями та іншими соціальними групами, ядром котрої є проблема завоювання, утримання та використання державної влади; участь у справах держави, визначення форм, завдань, змісту її діяльності” [6, 1030].

Оксфордський словник англійської мови дає наступне тлумачення поняття *політика* – “activities associated with government: the theory and practice of government, especially the activities associated with governing, with obtaining legislative or executive power, or with forming and running organizations connected with government” [8, 1166].

Як видно з вищенаведених визначень, тлумачення поняття *політика* відрізняються один від одного, але не досить принципово. У кожному з них присутні деякі константи: влада, як найвагоміше явище політики, організація та інститути, в котрих матеріалізується влада (найважливішим з них є держава), і, нарешті, діяльність, оскільки політика – це перш за все процес, котрий передбачає підготовку, прийняття та практичну реалізацію яких-небудь суспільно важливих рішень.

Істотною ознакою політики є сукупна діяльність її суб’єктів, завдяки якій забезпечується функціонування та розвиток політичної системи, правової (правові норми як регулятори суспільного життя), економіки (власність), духовної сфери (формування цінностей, відтворення особистості, адекватної цим цінностям). Політичний процес охоплює різні види політичної діяльності (політичну участь і політичне функціонування) у рамках політичної системи.

Найбільш яскраво політична активність у структурі лексико-семантичного поля “Політична діяльність” представлена лексемами, що входять до складу мікрополя “Лексика на позначення політем діяльності”. Політеми – лексичні одиниці на позначення діяльності у сфері відношень між суб’єктами політики з питань функціонування політичної влади. Центральною, найбільш загальною за значенням у складі цієї підгрупи є лексема політика. Щодо кількісного наповнення мікрополя “Лексика на позначення політем

діяльності”, то в українській мові це мікрополе налічує 170 лексичних одиниць, в той час як в англійській мові воно представлене 118 лексичними одиницями. Це пояснює той факт, що політична діяльність України має більш комплексний характер, і, як результат, більшу кількість номінацій.

У політиці головним питанням є питання влади. Влада в широкому значенні визначається як “право керувати державою, політичне панування, владування, всевладдя” (4, с. 356). Але нас цікавить влада не в широкому значенні, а саме як політична влада, тобто влада з точки зору її дії, як політичне управління. Влада – це засіб здійснення політики. Слід зазначити, що політична влада існує тільки в межах відповідних ідей. Там, де немає спільної політичної ідеї, там немає і політичної влади [1, 199]. Таким чином, спостерігається логічний зв’язок поняття *влада* з поняттям *ідеологія*, котру, вслід за С. Ветровим розуміємо як “систему політичних поглядів, яка пояснює силам, діючим у політиці, спільну картину світу, цінності, котрі лежать в основі дій, указує засоби, котрі забезпечують реалізацію цих цінностей, а також дає спільні директиви дій” [1, 196].

Важливим елементом при здобутті політичної влади є виборча кампанія. У статті лексика на позначення виборчої боротьби представлена мікрополем “Лексика на позначення політем виборчих кампаній”, котре, у свою чергу, поділяється на три лексико-семантичні групи. Перша з них – “Лексеми на позначення періоду передвиборчої боротьби” представлена лексичними одиницями, які виражають засоби, спрямовані на здобуття перемоги на виборах. В українській мові дана лексико-семантична група налічує 45 лексичних одиниць: *авантюра, балотувати, вибирати, голосувати, кумулятивне голосування, послідовне голосування*; в той час, як вищевказана лексико-семантична група англійської мови налічує 38 лексичних одиниць: *Additional Member System, to adopt, to ballot, bill, campaign, caucus, conciliation*.

Лексико-семантична група “Лексеми, що відносяться до агітаційно-пропагандистської діяльності” в українській та англійській мовах становить приблизно однакову кількість лексичних одиниць. В українській мові дана

лексико-семантична група представлена 25 найменуваннями, що позначають агітаційно-пропагандистську діяльність. Це переважно складені сполучення слів, що набувають у процесі функціонування характеру штампів, близьких до фразеологізмів: *агітація, піар, політичний прогноз, прокламація, пропаганда, стратегія і тактика у політиці*. Дана лексико-семантична група англійської мови налічує 28 лексичних одиниць, які відображають важливий процес здобуття політичної влади – агітаційну діяльність: *to agitate, agitation, to broadcast, brochure, manifest, PR, program, propaganda, to propagate*.

У межах мікрополя “Лексика на позначення політем виборчих кампаній” ми виділяємо лексико-семантичну групу “Назви об’єктів та суб’єктів виборчих кампаній”. За чисельною кількістю лексичних одиниць у межах даної лексико-семантичної групи англійська мова знову перевищує українську, і налічує 21 лексичну одиницю: *adherent, agitator, booster, electioneer, elective, electorate, inaugural, voter*; в той час, як українська мова – 18 найменувань: *виборець, виборча комісія, виконавець, електорат, кандидат, кворум, мажоритарна виборча система*.

Порівнявши співвідношення лексичних одиниць, що відносяться до мікрополя “Лексика на позначення політем виборчих кампаній”, видно, що англійська мова налічує більшу кількість лексичного матеріалу. Це можна пояснити більшою лексичною базою англійської мови і може нівелюватися у нашому випадку співвідносними відсотками у досліджуваних мовах.

Жодна діяльність неможлива без участі людини. Винятком не стала і політична діяльність, де людина виступає об’єктом та суб’єктом даної сфери життя. Відповідно, у структурному складі лексико-семантичного поля “Політична діяльність” ми виділяємо мікрополя “Лексеми на позначення безпосередніх суб’єктів політики” та “Назви вторинних суб’єктів політики”, які далі поділяються на відповідні лексико-семантичні групи. Так, лексико-семантична група “Лексика на позначення виконавчо-розпорядчих органів державного апарату” до свого складу включає найменування специфічних інститутів здійснення влади або впливу на неї для захисту інтересів соціальних

груп. В українській мові ця група налічує 48 лексичних одиниць: *апарат державний, Верховна Рада України, державна адміністрація, Кабінет Міністрів, комітет, міністерство, округ, парламент, політичний апарат, Рада, уряд*; в той час, як в англійській мові вона представлена 31 найменуванням інститутів здійснення влади: *administration, bureau, Cabinet Minister, capitol, department, government, ministry, parliament, Seat, Senate*.

Лексико-семантична група “Назви представників владних структур” складається із суто понятійних найменувань представників виконавчих (*віце-президент, правитель, президент, прем’єр-міністр, міністр, регент; bishop, chieftain, commander-in-chief, governor, king, lord, minister, monarch, The President*) та адміністративних (*аналітик, депутат, консультант, мер, парламентар, намісник, спікер, чиновник; constable, deputy, ditrectorate, directorship, earl, ombudsman, procurator, speaker etc.*) структур, а також конотованих найменувань, що виражають ціннісний аспект значення мовних виражень (*бос, бюрократ, олігарх, тиран, узурпатор, чиновник; administrator, autocrat, bureaucrat, burgomaster, dictator, eurocrat, tyrant*) і найменувань зі збірним значенням або семантикою сукупності (*бюрократія, верхівка держави, номенклатура; authority, directorate*).

За кількісним складом вищевказана лексико-семантична група англійської мови становить 68 лексичних одиниць, в той час як в українській мові вона налічує 51 позначення представників владних структур. Це можна пояснити тим, що англійська мова включає такі слова, які не мають українських відповідників, наприклад, *king, lord, earl, monarch*. Наявність таких семантичних лакун вказує на чіткі відмінності у політичному устрої Великобританії та України.

Мікрополе “Назви вторинних суб’єктів політики” представлене трьома лексико-семантичними групами, які дають конкретну характеристику суб’єктам політики за характером діяльності та за партійною приналежністю. Так, лексико-семантична група “Назви політичних організацій, об’єднань” в українській мові налічує 45 лексичних одиниць: *альянс, блок, ієрархія, коаліція, крило, ліга,*

народний фронт, політична організація, партія, сила, угруповання, в той час, як до складу даної лексико-семантичної групи англійської мови входить 59 понять: *agency, alignment, alliance, bloc, clan, coalition, committee, party, team*.

Лексико-семантична група “Назви суб’єктів політики за характером та способами діяльності” включає до свого складу 57 лексичних одиниць української мови: *анархіст, екстреміст, інтервент, маніфестант, окупант, опонент*; та 79 позначень понять в англійській мові: *absolutionist, activist, aggressor, antagonist, conformist, dissident*.

Кількісний склад лексико-семантичної групи “Назви суб’єктів політики за партійною належністю або прихильністю до певної ідеології” в українській мові представлений 25 лексичними одиницями: *ідеолог, народник, нові ліві, популяри, поступовець*; поряд з цим вищевказана лексико-семантична група англійської мови нараховує 50 лексем: *anarchist, conservative, democrat, federalist, laborist*.

Таким чином, проаналізувавши структурно-семантичний склад лексико-семантичного поля “Політична діяльність”, можна констатувати, що в англійській мові воно представлене більшою кількістю лексичних одиниць. Це пояснюється тим, що політична система Великобританії є стабільнішою у порівнянні з Україною, тому і лексичні одиниці носять більш стійкий характер. Крім цього, Великобританія має ширші економічні та політичні контакти з іншими країнами світу, ніж Україна, що пояснює наявність у лексичному складі її політичної системи більшої кількості запозичених лексичних одиниць.

Перспективами подальших досліджень є виокремлення інших лексико-семантичних полів у складі суспільно-політичної лексики української та англійської мов та проведення зіставного аналізу їх структурних та семантичних особливостей.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

REFERENCES

1. Ветров С. А. Идеология и ее язык // Язык. Человек. Картина мира. Лингвоантропологические и философские очерки (на материале русского языка). Часть I / С. А. Ветров. – Омск : Омск. гос. ун-т, 2000. – С. 196 – 201.

2. Ли Йонг Хи. Отражение общественно-политических изменений в лексике русского и корейского языков : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук. : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Ли Йонг Хи. – М., 2003. – 18 с.

3. Маник С. А. Общественно-политическая лексика (оценочный аспект) в словарях различных типов : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Маник Светлана Андреевна. – Иваново, 2001. – 229 с.

4. Новий тлумачний словник української мови: в трьох томах / [укл. В. Яременко, О. Сліпушко]. – II вид. – К. : Аконт, 2008. – Т. 1. – 2008. А-К. – 926 с.

5. Политологический словарь / [под ред. В. Ф. Халипова]. – М. : “Высшая школа”, 1995. – 191 с.

6. Советский энциклопедический словарь. – М. : “Советская энциклопедия”, 1988. – 1600 с.

7. Холявко І. В. Суспільно-політична лексика у пресі 90-х років ХХ ст. (семантико-функціональний аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / І. В. Холявко. – Кіровоград, 2004. – 20 с.

8. OALD – Oxford advanced learner’s dictionary. Oxford: University press, 2008. – 1780p.